

5 клас, 6 клас

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Розділ І. Спільноти, у яких я живу (Я і ми в громаді) / І. Вступ. Повторення та актуалізація знань із початкової школи.		
<ul style="list-style-type: none"> - обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) - розповідає про звичаї у різних спільнотах: уподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо 	<p>Що я знаю про себе, Україну і світ. Повторення основних громадянознавчих та історичних положень курсу «Я досліджую світ».</p>	<p>Коментоване читання тексту, перегляд і обговорення відео за результатами курсу «Я досліджую світ». Самопредставлення учнів у гурті (з наголосом на інтересах, світогляді, уподобаннях). Створення малюнка-асоціативного куща з поняттями, вивченими в курсі «Я досліджую світ».</p>
II. «Я» та «інші». Що таке спільнота й приналежність до неї.		
<ul style="list-style-type: none"> - обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини - розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) - описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) 	<p>Хто такі «Я» та «інші». У чому ми різні. Що таке рівність і чому вона важлива. Хто «Я»? Чим я подібний(-а) до інших та чим відрізняюся. Що таке гідність. Що таке рівність і як вона досягається.</p>	<p>Читання і обговорення тексту/перегляд медіапродуктів про людські спільноти в минулому і тепер. Створення асоціативної схеми зв'язків свого «Я» із певними спільнотами. Аналіз ситуації, пов'язаної з випадком утиску, насилля та вияву нерівності або несправедливості; пошук у гурті способу її розв'язання у ненасильницький (мирний) спосіб. Моделювання за допомогою вчителя ситуації, спрямованої на отримання досвіду перебування у меншості/більшості. Наведення за допомогою наданого вчителем матеріалу прикладів рівного і нерівного ставлення до людини, яка перебуває у меншості. Укладання плану розповіді про значення рівного та справедливого ставлення людини до людини для самої людини і суспільства.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю - наводить приклади етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні - зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися - переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини 	<p>У чому полягає роль родини і громади в житті людини. Як утворюються родини. Що таке громада та з кого вона складається. Що таке взаємна турбота і відповідальність.</p>	<p>Обговорення у групах життєвих ситуацій, в яких мали місце порушення гідності людини, і спільне визначення поняття «гідність». Укладання переліку ключових слів, за допомогою яких пояснюються поняття «родина», «громада» та приналежність людини до родини і громади. Укладання переліку можливих спільних правил для громади. Створення ініціатив/пропозицій (або «дерева рішень») щодо покращення правил, що діють у населеному пункті, задля підвищення якості життя, безпеки дітей і дорослих</p>
III. Що об'єднує людей у спільноти та якими вони бувають.		
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися 	<p>Чому і як виникають спільноти/громади. Як походження, місце проживання, заняття й погляди об'єднують людей.</p>	<p>Формулювання запитань до тексту; створення асоціативних схем на навчальному матеріалі теми. Укладання переліку ознак, які об'єднують людей у спільноти. Обговорення чинників, що впливають на розвиток спільнот/громад. Наведення прикладів, як дотримання колективно встановлених правил пов'язане з безпекою та розвитком суспільства. Пояснення взаємозв'язку людини та спільноти за допомогою ключових слів, візуальних засобів.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю 	<p>«Велика» і «мала» батьківщина. Людство як велика громада. Що таке «рідний край», «батьківщина», «країна», «держава», «світ». Українці за межами України.</p>	<p>Практична робота з картою та з іншими джерелами інформації (розповіддю вчителя, текстом книжки тощо). Пояснення і наведення прикладів впливу людини на різні спільноти та державу своєю діяльністю (з минулого й сучасності). Укладання плану розповіді про рідний край/батьківщину/світ. Добір прикладів подій з минулого та сучасності, які вплинули на утвердження незалежності та територіальної цілісності України. Проведення дослідження у групах про свою батьківщину з представленням результату у вигляді медіапродукту, рекламного буклета, постера тощо.</p>
IV. Якими людські спільноти були в минулому та є тепер		
<ul style="list-style-type: none"> - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства - виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) - виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах - описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури 	<p>Якими були перші людські спільноти. Перші об'єднання людей: родова община, територіальна (сусідська) община, плем'я.</p>	<p>Читання та обговорення тексту/перегляд візуальних матеріалів про історично перші форми людських спільнот; формулювання запитань до тексту/зображень. Виокремлення понять (ключових слів), які пояснюють вплив клімату, географічного розташування, доступу до природних ресурсів на спосіб ведення господарства, соціальний устрій. Укладання за допомогою вчителя таблиці можливих природних викликів і вірогідних способів реагування на них людини та спільноти. Використання пам'ятки історії/культури як ілюстрації способу життя людей у минулому. Створення логічної схеми з понять теми.</p>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи - наводить приклади і пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності 	<p>Села й міста в минулому і тепер. Чим відрізняються сучасні села й міста від тих, які були в минулому. Які зміни відбулися в житті людей. Тяглість і зміни в історії міст і сіл.</p>	<p>Пошук прикладів присутності минулого в сучасних селах і містах (топоніміка, архітектура й місця пам'яті, музейні експозиції, фольклор). Створення ілюстрацій, творчих робіт для пояснення впливу технічного прогресу на міста й села.</p> <p>Аналіз і обговорення тексту/ візуальних матеріалів/ музейної експозиції про вплив діяльності людини на навколишнє середовище в часі та просторі, взаємодії людини та природи.</p> <p>Укладання плану розповіді про об'єкти громадського простору в минулому та сучасності.</p>
<p>V. Життя в громаді</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - пояснює, чому і якими правами від народження наділена кожна людина - обговорює важливість поваги прав людини всіма людьми - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися - переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини - пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, свобода, права, право/ закон) з допомогою вчителя 	<p>Як виникають правила. Якими були правила співжиття в минулому і є тепер. Як і чому виникають правила. Чим правила відрізняються від прав. Закони як загальні правила. Приклади українських правил і законів з минулого.</p>	<p>Коментоване читання тексту або формулювання запитань до розповіді про виникнення та розвиток правил і законів.</p> <p>Укладання порівняльної таблиці про правила та права; підбір прикладів правил, що захищають права.</p> <p>Укладання усної розповіді про те, як відбувалося перетворення звичаєвих правил на закони за поданим переліком ключових слів і понять теми. Добір аргументів за допомогою вчителя про значення для кожної людини/ дитини та суспільства дотримання правил, законів і захисту прав людини.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - аналізує правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися - переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини - бере участь у виборах до органів самоврядування закладу освіти, аналізує та оцінює їх роботу - визначає способи власної співучасті в житті класу/ закладу освіти/ родини/ місцевої спільноти - пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцева громада, Україну та світ 	<p>Що таке влада і якою вона буває. Як взаємодіють влада і суспільство. Що таке «влада». Самоврядування. Рівність і гідність як основа взаємодії в суспільстві.</p>	<p>Створення асоціативних схем до понять «влада» і «самоврядування» (джерела та види влади).</p> <p>Аналіз запропонованого тексту/ медіапродукту про рівність і гідність для пояснення понять.</p> <p>Укладання за допомогою дорослих переліку питань, які повинні вирішувати органи шкільного самоврядування, місцевої та державної влади.</p> <p>Участь у плануванні, організації та проведенні заходів на користь класу, школи, місцевої громади (групові проекти).</p> <p>Написання листа друзям/ одноліткам в іншому регіоні, повідомлення у соціальних мережах про особливості правил і самоврядування у своїй школі.</p>
<p>VI. Приватний і публічний простори людини</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - дотримується вимог щодо непорушення особистого простору інших осіб - виявляє порушення права на особистий простір та протидіє цьому 	<p>Як із часом змінювався приватний простір людини. Що є приватним простором людини. Яким було приватне життя в минулому і є тепер.</p>	<p>Обговорення тексту/ візуальних матеріалів про приватний простір людини в минулому та тепер; розрізнення цих просторів. Візуалізація поняття «особистий простір (приватність)».</p> <p>Укладання пам'ятки про правила невтручання у приватний простір (приватне життя); визначення значущості особистого простору для людини.</p> <p>Аналіз ситуацій щодо порушення/ непорушення права на особистий простір.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - пояснює відмінності між громадським та особистим простором - наводить приклади і пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності - дотримується визначених правил і пропонує у разі потреби зміни до них під час організації подорожей для пізнання пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів, а також для прогулянок і відпочинку - пояснює потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення 	<p>Що таке публічний простір. Як змінювалися публічні простори з часом. Яким був публічний простір у минулому та як він використовувався. Публічні простори сучасної людини. Школа як публічний простір.</p>	<p>Коментоване читання тексту про публічний простір людини. Порівняння громадського й особистого просторів людини (за запропонованими ознаками).</p> <p>Підбір зображень (у групах) із прикладами об'єктів громадського простору в минулому й тепер та визначення їхнього призначення. Дослідження та обговорення прикладів про потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення.</p>
<p>VII. Урок узагальнення</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися - застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій - наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогоденні 	<p>Як люди усвідомлювали себе в різні часи. Ставлення до себе та інших людей в минулому і тепер.</p>	<p>Малювання (під керівництвом учителя) схеми/ асоціативного куша про свою приналежність до різних спільнот.</p> <p>Симуляційна гра про створення правил для конкретної групи осіб в конкретній ситуації.</p> <p>Ранжування тем і понять розділу відповідно до особистого інтересу та розуміння користі.</p> <p>Створення ланцюжка понять, які розглядалися у першому семестрі.</p> <p>Укладання за наданими вчителем матеріалами та критеріями порівняльної таблиці про зміни у різних сферах суспільного життя.</p>
<p>Розділ II. Моя країна – Україна / VIII. Історична топоніміка України. Поява назви «Україна».</p>		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства 	<p>Назва «Україна» впродовж століть. Перша письмова згадка слова «Україна». Звідки походило і що означало слово «Україна».</p>	<p>Співвіднесення даних карти з іншими джерелами інформації (розповіддю вчителя, текстом книжки тощо). Визначення віддаленості в часі від сьогодення першої письмової згадки слова «Україна». Зіставлення джерел інформації (перші згадки слова «Україна») щодо достовірності та повноти. Укладання ланцюжка ключових слів для пояснення значення слова «Україна» у різні часи. Позначення на карті теренів, щодо яких вперше використано назву «Україна» в писемних джерелах.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства 	<p>Що таке історична топоніміка. Первинні знання з історичної топоніміки.</p>	<p>Мандрівка картою України, Європи, світу для збору інформації щодо історичної топоніміки. Підготовка в групах (парах) і презентація повідомлення за результатами дослідження топоніміки (походження назв, їхні зміни в історичному часі тощо). Робота зі словником іншомовних слів та довідково-енциклопедичними джерелами.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи 	<p>Історико-географічні назви як свідчення минулого. Історико-географічні назви рідного краю. Історія назви рідного міста/ села.</p>	<p>Самостійний пошук за заданими критеріями походження назв історико-географічних об'єктів рідного краю. Підготовка власного висловлення «Яку назву я би запропонував/-ла для нової вулиці і чому». Симуляція засідання історико-краєзнавчої комісії щодо надання назви новим вулицям, громадським місцям чи населеним пунктам. Відвідування краєзнавчого музею/ архіву/ органів місцевого врядування для укладання уявного туристичного буклету/ рекламного оголошення екскурсії рідним краєм.</p>
IX. Україна на карті в минулому і тепер		
<ul style="list-style-type: none"> - виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) - розрізняє відносно сталі та змінні об'єкти карти - визначає орієнтацію об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані 	<p>Що таке «історична карта». Про що можна дізнатися з історичних карт. Як розуміти історичну карту. Континенти, Європа та Україна на карті.</p>	<p>Опис основних елементів історичної карти, пояснення їх значення. Створення елементів легенди уявної карти для позначення сталих і змінних об'єктів у історико-географічному просторі. Укладання за допомогою вчителя переліку чинників, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів).</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю - установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) 	<p>Як виглядала Україна на картах минулого. Територія України й історичний розвиток української державності. Сучасна карта України.</p>	<p>Окреслення за картами території України/ української держави в різні історичні періоди. Установлення історичної послідовності карт української держави у різні періоди. Формування простих і складних запитань до змісту теми. Укладання переліку ключових слів, які відображають історичний розвиток української державності. Укладання за допомогою вчителя таблиці співвідношення дат, імен історичних діячів і назв державних утворень України протягом історичних періодів.</p>
X. Історико-етнографічні регіони України		
<ul style="list-style-type: none"> - виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) - розрізняє відносно сталі та змінні об'єкти карти - визначає орієнтацію об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані 	<p>Які історико-географічні регіони є в Україні та як вони сформувалися. Що таке «мій край». Що таке «історико-географічний регіон». Приклади історико-географічних регіонів в Україні та світі.</p>	<p>Співвіднесення даних карти історико-географічних регіонів України з розповіддю вчителя. Коментоване читання тексту з історії рідного краю. Мандрівка (за картою) історико-географічними регіонами України (з прокладанням уявних маршрутів, визначенням відстаней). Команда гра/вікторина з виявлення правдивих і фейкових даних про історико-географічні регіони. Заповнення контурної карти України позначками про положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місць історичних подій.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) - виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи 	<p>Якими є етнографічні особливості регіонів в Україні та що їх об'єднує. Що таке етнографія. Етнокультурні особливості регіонів України.</p>	<p>Добирання і перегляд етнографічних матеріалів, визначення змісту поняття «етнографія». Дослідження впливу географічного положення і природних умов на формування етнокультурних особливостей регіонів. Створення візуального представлення (малюнка, асоціативної схеми) свого та інших історико-етнографічних регіонів.</p>
XI. Заняття, звичаї і традиції українців у минулому і тепер		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства 	<p>Як із часом змінювалися заняття українців. Як і чому змінювалися заняття людей у селах і містах. Що впливає на вибір занять (професій) в сучасній Україні.</p>	<p>Укладання переліку запитань щодо впливу тих чи інших подій на життя людей у селах і містах до запропонованого вчителем матеріалу. Використання в поясненнях інформації з різних джерел (текстів, відеоматеріалів, усних свідчень, музейних експозицій, власних спостережень). Укладання плану переказу усної розповіді вчителя/ навчального тексту з використанням понять теми.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо 	<p>Що таке «традиція». Як у традиціях відображаються звичаї та обряди. Як традиційно-обрядова культура мешканців України відображає повсякденне життя людей у минулому. Як виникають нові традиції.</p>	<p>Використання пошукових систем для визначення поняття «традиція». Дослідження за наданою вчителем інструкцією матеріалів з топоніміки, лексики, фольклору, соціальних практик для ілюстрації проявів присутності минулого в сьогоденні. Підготовка звіту про дослідження. Мандрівка до історичного/ етнографічного музею; формулювання запитань до змісту музейної експозиції. Написання листа однокласнику про найцікавіший експонат. Представлення особистих історій, пов'язаних із сімейними та шкільними традиціями.</p>
<p>XII. Україна багатокультурна</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - добирає інформацію за заданими критеріями - пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах - визначає риси/ ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела - визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації - висловлює власне судження про культурне розмаїття та його цінність для суспільства, виявляє зацікавленість переконаннями інших людей 	<p>Що таке «багатокультурність». Як культура об'єднує людей. Що таке «культура» і як вона твориться. Багатокультурність як суспільна цінність. Чому Україна — багатокультурна країна.</p>	<p>Використання пошукових систем для визначення поняття «культура». Наведення прикладів етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому й сьогоденні на основі запропонованої інформації. Укладання асоціативної схеми поняття «багатокультурна країна». Зіставлення за визначеними критеріями прикладів культур, їхніх цінностей, традицій, способів життя. Висловлення власних суджень про культурне розмаїття та його цінність для суспільства.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані - використовує в поясненні інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження - порівнює однотипні пам'ятки історії, природи та культури і пояснює їх значення - описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури 	<p>Внесок українців у світову історію та культуру. Як Україна пов'язана з Європою та рештою світу. Відомі українці та вихідці з України.</p>	<p>Складання за допомогою карти маршруту уявної мандрівки по місцях історичних подій, пов'язаних з життям і творчістю видатних українців. Написання статті до уявного збірника про відомих українців та вихідців із України (на вибір) з використанням інформації з запропонованих джерел, зокрема текстів і відеоматеріалів, музейних експозицій. Порівняння однотипних пам'яток культури та формулювання висновку (узагальнюючих суджень). Групування культурно-історичних пам'яток, місць історичних подій відповідно до їхнього географічного розташування.</p>
<p>XIII. Що сьогодні означає бути громадянином України</p>		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Розділ III. Що таке історія та як її вивчають / I. Вступ. Що ми знаємо про суспільство та Україну		
<ul style="list-style-type: none"> - добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми - використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю 	<p>Актуалізація набутих знань і вмінь. Повторення основних громадянознавчих та історичних понять, сюжетів, дат, імен та ін.</p>	<p>Підбір асоціацій або зображень до історичних та громадянознавчих понять, вивчених у 5 класі. Створення колективного колажу з сюжетів, дат, імен, понять, які вивчалися в 5 класі.</p>
II. Що таке сучасний світ і чим він відрізняється від світу минулого		
<ul style="list-style-type: none"> - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи 	<p>Яким є сучасний світ. Головні ознаки сучасного глобального світу. Як світ представлений на географічних і політичних картах.</p>	<p>Визначення ознак, за якими сучасний світ відрізняється від минулого; ранжування чинників, які визначали ці зміни. Робота з діаграмами, схемами, таблицями, які розкривають риси сучасного світу: економіка, демографія, екологія/ кліматичні зміни та ін. Підбір зображень про вплив діяльності людини на навколишнє середовище в часі та просторі, взаємодію людини та природи. Пошук інформації та виступ із повідомленнями про ставлення людини до довкілля.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) - виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах 	<p>Україна в сучасному глобальному світі. Україна як частина Європи та всього світу. Україна та міжнародні організації.</p>	<p>Укладання за допомогою вчителя або на основі тексту підручника, інших джерел схеми зв'язків України з іншими країнами світу. Співвіднесення даних карти з іншими джерелами інформації (розповіддю вчителя, текстом книжки тощо). Створення колажу про вплив чинників, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів). Добір інформації (із використанням пошукових систем) про участь України в міжнародних організаціях.</p>
III. Що таке минуле та хто і як його вивчає		
<ul style="list-style-type: none"> - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій 	<p>Історія як минуле і як розповідь про минуле. Чому вивчення минулого є важливим. Походження поняття «історія». Коли і як минуле стає історією</p>	<p>Коментоване читання тексту й визначення на його підставі змісту поняття «історія». Підготування власного висловлення про важливість (потрібність) вивчення історії для розуміння сучасного світу. Наведення прикладів, як повсякденні речі стають частиною історії. Обговорення в групі, чому деякі вчинки стають історичними. Робота над незакінченими реченнями про можливий перебіг історичних подій.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми - формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду - виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах 	<p>Хто вивчає минуле. Які науки допомагають історикам. Хто такі історики, археологи й архівісти. Хто допомагає історикам вивчати минуле.</p>	<p>Добирання прикладів, які розкривають заняття істориків. Укладання переліку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін, дослідження етимології їх назв. Підготовка запитань для інтерв'ю та можливої зустрічі з фахівцями з історичних дисциплін. Екскурсія (реальна чи віртуальна) на розкопки, до реставраторів, реконструкторів і т.ін. Створення графічної візуалізації за алгоритмом (схеми, графіки, інфографіка) про те, чим займаються історики.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - пояснює зв'язок між подіями, виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства 	<p>Що вивчають і про кого пишуть історики. Історичні факти в розумінні істориків. Людина і групи людей як об'єкти інтересу істориків.</p>	<p>Ознайомлення з електронним бібліотечним каталогом (за пошуковим словом «історія»); розмова про тематику історичних праць. Визначення поняття «історичний факт». Укладання порівняльної таблиці про різницю між історичним подіями, явищами і процесами на вибраних прикладах. Визначення причин і приводів, результатів і наслідків вибраних історичних подій, укладання графічної схеми. Симуляція роботи історика (укладання історичної/ історико-біографічної довідки на основі кількох запропонованих джерел).</p>
IV. Історичний час як основа розуміння минулого		
<ul style="list-style-type: none"> - пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття) - розрізняє системи літочислення, пояснює їх на прикладах - встановлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу - встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) 	<p>Вивчення минулого як занурення в час. Уявлення про час у різних народів. Лінійний і циклічний час.</p>	<p>Визначення одиниць вимірювання історичного часу (рік, століття, тисячоліття). Порівняння систем літочислення в різних народів і в історичній ретроспективі, пояснення їх на прикладах. Створення лінії часу; встановлення тривалості історичних подій та їх віддаленості одних від одних (на вже відомих прикладах).</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю - встановлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу - встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя) 	<p>Лінія часу для людини, родини, народу, людства. Хронологія і синхронність. Україна на шкалі історичного часу.</p>	<p>Використання лінії часу для встановлення послідовності історичних подій. Розташування ключових подій української історії на лінії часу. Порівняння подій української та світової історії; укладання синхроністичної таблиці. Складання задач на знання хронології/ визначення тривалості подій.</p>
V. Роль простору в розумінні минулого і сучасного світу		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - з'являє картографічну інформацію різних історичних періодів - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані 	<p>Що таке історико-географічний простір. Як змінювалися уявлення про простір упродовж історії.</p>	<p>Ознайомлення з історією картографії. Порівняння уявлень про простір на основі картографічної інформації різних історичних періодів. Співвіднесення даних карти з іншими джерелами інформації (розповіддю учителя, текстом книжки тощо). Пояснення умовних позначень на картах, укладання розповіді про зображене на карті за допомогою елементів карти та її легенди.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи 	<p>Освоєння людиною простору. Заселення Землі людьми. Освоєння людиною простору та її вплив на навколишнє середовище.</p>	<p>Читання тексту/ перегляд зображень і встановлення етапів появи людини, первісних форм співжиття і господарювання. Визначення за картою основних стоянок та пам'яток первісних людей (зокрема на території України). Укладання розповіді про освоєння людиною простору за допомогою зображень/ моделей артефактів, археологічних знахідок. Модельовання ситуацій щодо взаємодії первісних людей у спільнотах і з навколишнім природним середовищем.</p>
<p>VI. Вплив простору на організацію суспільства</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) - виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи 	<p>Як ландшафт впливав і впливає на різні суспільства. Осілі, кочові, гірські та рівнинні культури. Ландшафт України та його вплив на заняття українців.</p>	<p>Створення опису та замальовок (малюнки, колажі, аплікації, анімації) з життя осілих і кочових народів, життя людей у горах і на рівнинах. Встановлення залежності між географічним розташуванням, кліматом, наявністю природних ресурсів і заняттями людей. Наведення прикладів впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє тексти соціального та історичного змісту - виокремлює основне і другорядне в тексті - пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах - формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел - добирає приклади, які розкривають поняття/ терміни, що використовуються в межах теми - використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження 	<p>Що таке міграція: як і чому вони відбуваються. Чому і навіщо люди переселяються. Зростання значення міст і міського способу життя у розвитку суспільства. Виникнення і розвиток промисловості та її вплив на суспільне життя.</p>	<p>Робота з текстом, читання з позначками, формулювання питань до тексту. Пошук етимології та значення понять «міграція», «урбанізація», «індустріалізація», укладання короткого тексту з використанням понять. Пошук інформації в різних джерелах (розповідь, таблиця, текст, зображення) про маршрути, причини й напрямки міграції людей у різні часи; використання карти світу для відтворення маршрутів міграції. Порівняння доіндустріального та індустріального середовища/ міста на основі текстових і візуальних джерел.</p>
<p>VII. Як історики дізнаються про минуле</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/ нематеріальні, первинні/ вторинні, текстово-візуальні тощо) - пояснює способи нагромадження та пошуку інформації - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) - з'являє джерела інформації щодо достовірності та повноти 	<p>Що таке історичні джерела та звідки вони беруться. Різновиди історичних джерел. Пошук джерел історичної інформації</p>	<p>Наведення прикладів історичних джерел (за видами); пояснення поняття «історичне джерело». Пошук джерел інформації про певну історичну подію та розрізнення їх на первинні та вторинні. Формулювання запитань до змісту вибраних історичних джерел. Виявлення та виправлення помилок у текстових та візуальних джерелах, встановлення достовірності та повноти інформації.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє тексти соціального та історичного змісту - визначає риси/ ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела - визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації - формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел - застосовує критерії визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя) - розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) - з'являє джерела інформації щодо достовірності та повноти 	<p>Писемні джерела. Писемні джерела та їх значення. Пов'язаність писемних джерел з матеріалом для письма.</p>	<p>Коментоване читання тексту про історію письма та матеріалів для письма. Порівняння писемних джерел різних періодів за формою. Аналіз вибраних писемних джерел за заданими критеріями. Порівняння інформації з запропонованих джерел для виявлення маніпулювання, неповноти інформації. Створення власного писемного джерела (спогади, фрагмент щоденника, літопису тощо). Складання картки аналізу писемного джерела (тема, походження, тип, короткий зміст, датування тощо).</p>
<ul style="list-style-type: none"> - визначає риси/ ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела - визначає тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) - з'являє джерела інформації щодо достовірності та повноти 	<p>Речові джерела. Речові джерела (пам'ятки матеріальної культури) та їх різноманітність. Про що розповідають речові джерела.</p>	<p>Формулювання питань до речових історичних джерел (пам'яток матеріальної культури). Дослідження матеріальних джерел за планом під час екскурсії до музею або на прикладі запропонованих вчителем артефактів. Порівняння кількох джерел для виявлення пов'язаності з історичним періодом. Створення розповіді про уявного власника/автора речового джерела.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття) - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) - з'являє джерела інформації щодо достовірності та повноти 	<p>Датування писемних і речових джерел. Як дізнаються про вік, час історичних джерел.</p>	<p>Визначення за текстом/розповіддю, як знання про історичні зміни допомагає датувати писемні й речові джерела. Співвіднесення документів, артефактів та ілюстративного матеріалу з відповідним історичним періодом (за алгоритмом). Симуляційна гра «Історична лабораторія» зі встановлення віку вибраних історичних джерел (за алгоритмом). Виявлення в запропонованому матеріалі невідповідності історичного періоду й датування документу.</p>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
VIII. Де зберігаються свідчення минулого.		
<ul style="list-style-type: none"> - добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми - використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства 	<p>Роль архівів і бібліотек у збереженні та вивченні історичних матеріалів. Перші архіви й бібліотеки та їх еволюція від стародавніх часів до сучасності.</p>	<p>Обговорення тексту/ розповіді вчителя; визначення понять «архів», «бібліотека». Робота з архівним/ бібліотечним каталогом. Мандрівка до місцевого архіву/ бібліотеки. Віртуальна мандрівка світовими архівами та бібліотеками на вибір вчителя, укладання опису (рапорту) екскурсії.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історичним періодом (в межах теми) - використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства 	<p>Що таке музеї та якими вони бувають. Навіщо створюють музеї. Які бувають музеї та що у них спільного та відмінного.</p>	<p>Пошук інформації про відомі сучасні музеї України і світу. Укладання опису експозиції музею за видом експонатів (музей авіації, музей ремесла, музей хліба та ін.). Мандрівка до місцевого музею, аналіз музейної експозиції. Віртуальна мандрівка, відвідування музею, складання паспорту музейного експонату за запропонованим зразком.</p>
IX. Урок узагальнення		
<ul style="list-style-type: none"> - формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій - виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах 	<p>У чому полягає значення праці істориків.</p>	<p>Обговорення (дискусія) про роль істориків у сучасному суспільстві. Добір висловлювань про роль історії в житті людини та суспільства. Написання рекламного тексту про професію історика. Представлення результатів проекту «Я досліджую рідний край».</p>
Розділ IV. Як історія пов'язана з теперішнім і майбутнім / X. Історія, яка нас оточує		
<ul style="list-style-type: none"> - установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) 	<p>Історія в сімейному альбомі та домашньому архіві. Світлина, які зберігаються в родинних альбомах або альбомах близьких людей. Родинні або мої особисті раритети і пам'ятні речі. Сімейні архіви.</p>	<p>Обговорення тексту про родинну пам'ять, відображену в листах і світлинах. Пошук і опис матеріалів до історії родини, встановлення зв'язків між відомими історичними подіями та особистими історіями. Опис уявного власного архіву з документів та світлин або колекції важливих речей.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства 	<p>Як минуле присутнє у повсякденності. Минуле речей та історія винаходів.</p>	<p>Проект з історії речей і науково-технічних винаходів (зокрема, на основі музейних експонатів). Моделювання інтерв'ю зі вченим-винахідником/вченою-винахідницею. Пояснення, як погляди і потреби людей зумовлювали/-ють науково-технічні винаходи і як ці винаходи впливали/-ють на життя людей і суспільства. Укладання хронологічної послідовності появи науково-технічних винаходів та технологічних змін, які вплинули на життя людей в минулому і тепер.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - наводить приклади і пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності - пояснює потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю 	<p>Місця пам'яті. Пам'ятники і місця пам'яті.</p>	<p>Обговорення тексту про історію пам'ятникотворення та призначення пам'ятників; визначення поняття «місця пам'яті». Наведення прикладів пам'ятників і місць пам'яті як об'єктів громадського простору в минулому і сучасності. Дослідження місцевих пам'ятників та місць пам'яті з метою встановлення авторства/часу появи, історичного діяча/події, яким присвячені місця пам'яті та пам'ятники. Аналіз доступності пам'яток населеного пункту для маломобільних груп населення, за потреби розробка пропозицій щодо змін. Обговорення потреби означення «місць пам'яті» та відповідальності за їхнє впорядкування та догляд.</p>
XI. Як людина включена в історію.		
<ul style="list-style-type: none"> - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства - формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій 	<p>Як пов'язане минуле окремої людини, родини з історією народу, держави, людства. Як історичні події впливали і впливають на життя окремих людей і спільнот.</p>	<p>Формулювання запитань до тексту/ зображень про вплив тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей. Обґрунтування значущості подій для суспільства та для окремих груп людей (за наданими описами). Завершення «незакінченого» опису події; обговорення обґрунтованості передбачень. Укладання лінії часу/ ментальної карти, що поєднує історію людини, родини, речей/винаходів, держави.</p>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними - детально описує та характеризує в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо) - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю 	<p>Які бувають історії. Що таке життєві історії та як вони пов'язують «велику» й «малу» історії.</p>	<p>Обговорення біографій/ життєвих історій історичних осіб за текстовими та візуальними матеріалами, визначення впливу історичних подій на життя людини. Створення медіапродукту/ тексту про власну життєву історію та її зв'язок із «великою» історією. Укладання життєвої історії уявного історичного персонажа-однолітка з іншої історичної епохи чи спільноти.</p>
XII. Історія як єдність тяглості й змінності.		
<ul style="list-style-type: none"> - виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів - описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі - розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства 	<p>Що таке тяглість в історії. Міста як приклад тяглості й змінності. Дороги/ шляхи, які збереглися з минулого.</p>	<p>Укладання картосхеми міста з позначеними відносно сталими елементами (культурні споруди, давні шляхи, мости, фортифікаційні споруди). Укладання списку культурних та соціальних змін (мода, транспорт, їжа, побут), що сталися за життя учнів та їх батьків. Написання листа/ фрагмента щоденника про перебіг уявної подорожі однією місцевістю в різні часи.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому - пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства 	<p>Які зміни відбувалися у минулому та як вони впливали на суспільство. Праця і дозвілля у минулому і тепер. Імена як приклад змін і тяглості. Походження прізвищ.</p>	<p>Аналіз і коментування тексту та візуальних матеріалів про працю й дозвілля людини в минулому й тепер. Дослідження з історії імен і прізвищ; пояснення, чому імена та прізвища є історичним джерелом. Дослідження історії ігор та іграшок (за наданими матеріалами), підготовка тексту для уявного підручника з історії. Підбір прикладів, як змінювалися професії та заняття з плином часу; створення ілюстрації для уявної книги. Укладання списку професій майбутнього та пояснення свого вибору.</p>
XIII. Україна в історично-просторовій ретроспективі		
<ul style="list-style-type: none"> - виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) - виявляє (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах - наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи 	<p>Україна як територія. Територія розселення українців в минулому і тепер. Українські землі у складі інших держав протягом століть. Україна як незалежна держава.</p>	<p>Позначення на карті території розселення українців у різні часи. Укладання опису, ланцюжка слів на основі даних карти та інших джерел інформації щодо перебування українських земель у складі інших держав. Укладання (за допомогою вчителя) переліку чинників, що на теренах України впливали на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів). Візуалізація занять українців у різні часи (нанесення на карту, створення коміксів, малюнків, інфографіки тощо).</p>
<ul style="list-style-type: none"> - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів - добирає приклади, які розкривають поняття/ терміни, що використовуються в межах теми - використовує в поясненні інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження - описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) 	<p>Український народ. Формування українського народу.</p>	<p>Перегляд і зіставлення історико-етнічних карт України в минулому та тепер. Читання тексту і з'ясування часу та обставин виникнення етнічних спільнот. Пояснення понять «плем'я», «народ», «корінний народ», «нація». Укладання повідомлення про життя українців і представників інших народів на території України (на основі текстів/ візуальних матеріалів, музейних експозицій, усних свідчень, власних спостережень). Укладання словника привітань українською та іншими мовами народів, які живуть в Україні.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю - встановлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу - описує перебіг історичних подій та визначає тяглість в історичному процесі - формулює судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю 	<p>Україна як держава. Державність на українських землях протягом століть.</p>	<p>Перегляд і зіставлення політичних карт України з різних історичних періодів. Укладання таблиці/логічного ланцюжка про етапи українського державотворення з використанням інформації з різних джерел. Заповнення пропусків/виправлення помилок у тексті про історію української державності. Розташування в хронологічній послідовності ключових подій з історії української державності. Укладання опису діяльності державного діяча (за алгоритмом).</p>
<ul style="list-style-type: none"> - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки тощо) - визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій - позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані - описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) 	<p>Україна поза Україною. Українська діаспора.</p>	<p>Перегляд карти світу з інформацією про осередки української діаспори. Читання фрагментів спогадів/ листів/адаптованих життєвих історій мігрантів та з'ясування причин і обставин, які спонукали їх до переїзду. Знайомство з однолітками з української діаспори за допомогою вчителя та з дотриманням правил безпечної поведінки у медіапросторі. Прокладання уявних маршрутів, визначення відстаней від України до осередків української діаспори у світі. Ознайомлення зі шкільним життям ровесників у осередках української діаспори; встановлення стосунків із учнівськими громадами за кордоном</p>
XIV. Багатоманітність і єдність сучасного світу		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо) - наводить приклади етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні - пояснює причини та наслідки розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне розмаїття України та світу 	<p>Культурна спадщина та історичний досвід. Яку роль у житті людини й суспільства відіграє культура.</p>	<p>Пошук прикладів традиційно-побутової культури. Підготовка уявної експозиції з об'єктів культурної спадщини України, внесених до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО. Створення медіапродукту/постера/ буклета про об'єкти культурної спадщини місцевого/національного/світового значення.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів - визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій - виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах 	<p>Зв'язок минулого із сучасністю і спрямованість у майбутнє. Що таке «прогрес/поступ». Як міркували про майбутнє в минулому. Як у сучасності формуються образи майбутнього.</p>	<p>Порівняння минулих уявлень про майбутнє з сучасністю. Укладання визначення поняття «прогрес/ поступ» на основі навчального тексту. Позначення на лінії часу історії технічного прогресу (на окремих прикладах). Написання листа своїм одноліткам з майбутнього. Власне висловлювання на тему «Як історія навчає майбутнього».</p>
<p>XV. Урок узагальнення</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми - використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження 	<p>У чому виявляється єдність людства в історії. Місце України у світі.</p>	<p>Систематизація інформації про єдність людства в історії (за навчальним матеріалом). Характеристика місця України у світовій історії (за наданими прикладами). Власне висловлювання на тему «Яким я бачу майбутнє України» / «Що я можу зробити для кращого майбутнього України».</p>
<p>Наскрізнi очiкуванi результати Програма пропонується як самодостатнiй освiтнiй продукт для досягнення запланованих Державним стандартом результатiв галузi громадянської та iсторичної освiти. Водночас частина очiкуваних освiтнiх результатiв задля опанування громадянської компетентностi, яка є ключовою для усiєї загальної середньої освiти, може бути досягнута завдяки вiдповiднiй органiзацiї освiтнього середовища, культурi школи як органiзацiї зi взаємною повагою до усiх учасникiв освiтнього процесу i взаємною вiдповiдальностю, створенню атмосфери недискримiнацiї та гармонiйних стосункiв, комунiкацiйної культури оточуючих дитину дорослих, органiзацiєю позаурочної діялностi тощо. Серед очiкуваних освiтнiх результатiв є також загальнонавчальнi, якi досягаються наскрiзно в межах громадянської та iсторичної галузi, а також загально освiтнiм процесом у школi. Такi результати наведенi в цьому роздiлi.</p>		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета / інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
<ul style="list-style-type: none"> - діє для збереження навколишнього середовища - добирає інформацію за заданими критеріями - використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів - виокремлює основне і другорядне в тексті - пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах - формулює питання різного типу до тексту/ медіатексту, візуальних джерел - формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел - застосовує критерії визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя) - розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах - формулює висновок, судження на основі наведених фактів - визначає придатність отриманої інформації для добору аргументів за допомогою вчителя - послідовно викладає інформацію, будує виступ з дотриманням структури - поводить повагою до гідності інших осіб - обґрунтовує користь обміну досвідом та взаємонавчання; пояснює значення освіти в житті людини - адаптує свою поведінку до нових ситуацій, зважаючи на набутий досвід - гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій - визначає негативні емоції та застосовує способи їх опанування та реакції на них - визнає відповідальність за свою поведінку, якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їх прав - взаємодіє з людьми з відмінними ідеями та цінностями - ідентифікує випадки дискримінації (зокрема утисків), булінгу (цькування) та визначає їх наслідки для особи і групи осіб, до якої ця особа належить - наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання - виявляє мову ворожнечі - конструктивно реагує на випадки утисків, насилля та вияви нерівності або несправедливості, не замовчує їх - демонструє сміливість та рішучість в обстоюванні справедливості в середовищі закладу освіти з дотриманням прав інших учасників освітнього процесу - дотримується принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті - визначає, що влаштовує/ не влаштовує в знайомому оточенні - пропонує, як можна змінити те, що його не влаштовує - бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить - визначає способи власної співучасті в житті класу/ закладу освіти/ родини/ місцевої спільноти - критично осмислює ризики, пов'язані із шкодою для навколишнього середовища - обговорює те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку - спільно з однокласниками усвідомлено бере участь у громадських заходах - емоційно долучається до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності і територіальної цілісності України - пояснює, що вдалося та не вдалося досягти під час виконання роботи - описує почуття, емоції та потреби, що мають інші люди - намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їх погляду - зважає на емоції та почуття інших осіб у своїй поведінці - визнає успіхи та досягнення інших осіб - бере до уваги зміни, оцінює їх ризики та переваги для власного життя та життя спільноти 	<p>Наскрізні очікувані результати</p>	<p>Наскрізні очікувані результати</p>